

УДК: 159.923:159.97

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК СКЛADOVA УСПІШНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ У СОЦІУМ

Тетяна Розвадовська

*Вищий навчальний заклад “Український католицький університет”,
вул. Л. Свенціцького, 17, Львів, Україна, 79011*

Досліджено проблеми адаптації, соціалізації та інтеграції дитини з аутизмом. Розкрито основні аспекти та визначено особливості дітей з аутизмом, проаналізовано зміст законодавчих актів України, які спрямовані на підтримку дітей з особливими освітніми потребами. Визначено рівень обізнаності студентської молоді щодо аутизму за допомогою розробленої ним анкети. На основі отриманих даних анкетування запропоновано педагогічний проект, метою якого є підвищення рівня обізнаності студентської молоді про аутизм.

Ключові слова: студентська молодь, аутизм, анкетування, соціальна педагогіка, освіта дітей з аутизмом, педагогічний проект.

У світі та в Україні стрімко збільшується кількість дітей, які хворіють аутизмом. За останніми даними кількість хворих дітей на аутизм становить приблизно 1% від загальної кількості. Зазначимо, що 67 млн осіб у світі страждають від цього захворювання, і їхня кількість постійно збільшується. Дослідження останніх років засвідчать, що це захворювання в країнах Європейського Союзу становить приблизно 21–26 дітей на 10 тис., при цьому 80% хворих – це хлопчики [4].

На Львівщині кількість хворих на аутизм дітей зросла майже утричі з 2007 р. по 2012 р., і становить 4,6 на 100 тис. Загалом у Львівській області, на диспансерному спостереженні перебуває 145 дітей з розладами аутичного спектру, що становить 29,9 на 100 тис. неповнолітніх [5]. Тому доцільним є висвітлення проблем, потреб та особливостей дітей з аутизмом. Важливим аспектом успішної соціалізації дитини з аутизмом є не тільки вчасна діагностика та реабілітація, а й формування обізнаності громадськості про особливості цього захворювання, особливо майбутніх педагогів, оскільки в Україні є положення про інклюзивну освіту. Потрібно зазначити, що проблему дитячого аутизму почали вивчати порівняно недавно, у 40-х роках ХХ ст. В основі більшості наукових праць та досліджень проблем дітей з аутизмом лежать теоретичні та практичні надбання таких науковців, як Е. Блейлер, Л. Каннер та Г. Аспергер. Саме вони першими звернули увагу на проблеми дітей з аутизмом та дали визначення аутизму як захворюванню,

розробили методи діагностування аутизму у дітей та виокремили їхні особливості.

Проблеми аутизму як захворювання та методи соціалізації дітей з аутизмом висвітлено у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед зарубіжних можна виділити таких науковців, як Е. Шоплер, Р. Райхлер, Г. Месібов, М. Уелш, К. Кітахара, К. Гілберт та ін. На теренах колишнього СРСР проблему аутизму досліджували: С. Мнухін, К. С. Лебединська, О. С. Нікольська, В. Є. Каган, В. В. Лебединський та ін.

Серед вітчизняних дослідників можна виділити В. В. Тарасун, В. І. Бондар, С. Ю. Конопляса, М. В. Рождественська, Д. І. Шульженко та ін. Під час аналізу вітчизняної періодичної літератури можна виокремити таких авторів статей, як І. М. Маруненко (“Синдром органічного аутизму у дітей із затримкою психічного розвитку”), Т. П. Висковатова (“Страх як стрес – фактор і післястресовий стан матері при дитячому аутизмі”), Л. А. Душка (“Індивідуально-психологічні особливості аутичної особистості як суб’єкта процесу соціалізації”).

Наша мета – проаналізувати проблеми дітей з аутизмом та основні положення та законодавчі акти України, які врегульовують питання освіти дітей з аутизмом; окреслити ефективні методи просвітницької роботи соціального педагога зі студентською молоддю щодо цього захворювання.

Успішна соціалізація дитини з аутизмом залежить від ознайомлення громадськості з психолого-педагогічними особливостями дітей з аутизмом, можливими причинами його виникнення. Науковець К. Гілберг пов’язував виникнення аутизму з порушенням роботи певних ділянок головного мозку, таких як скроневі долі, стовбур головного мозку, мозочок [1, с. 34]. Лікарі-психіатри діагностують аутизм, якщо наявні порушення у трьох сферах розвитку: комунікація та мовлення, соціальна взаємодія, абстрактне мислення та уява [2, с. 27]. Порівняльний аналіз розвитку звичайної дитини та дитини з аутизмом допомагає краще розуміти особливості дітей з аутизмом. Кожен віковий період характеризується розвитком окремих навичок у мовленні і комунікації, у соціальній взаємодії, в абстрактному мисленні та уяві. Розвиток дитини з аутизмом відрізняється від розвитку звичайної дитини. Це помітно з першого року життя, але яскраво виражене в сензитивний період розвитку мовлення. Крім того, що дитина не розуміє значення мовлення, вона не потребує такої уваги, як діти зі звичайним розвитком. Дитина з аутизмом характеризується стереотипною поведінкою та ритуальними, повторювальними діями, не розуміє жартів та сарказму, у неї нема поняття концепції часу [1, с. 51]. Водночас дитина з аутизмом може здобувати освіту та реалізовувати себе у професійному житті. Яскравим прикладом є американський доктор тваринництва та професор університету штату Колорадо – Темпл Грандін [3].

В Україні є низка законодавчих актів, які врегульовують питання освіти дітей з аутизмом: Наказ МОН № 912 від 01.10.10 року “Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання”, Наказ МОН № 680 від 04.06. 2013 року “Про організацію діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій” – у якому зазначено, що головною метою є скерування дітей з особливими освітніми потребами до навчальних закладів; надання консультативної допомоги дітям з особливими освітніми потребами та їхнім батькам, чи особам, які їх замінюють; забезпечення психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в дошкільних та загальноосвітніх закладах з інклюзивними класами; здійснення організаційно-методичної допомоги навчальним закладам з інклюзивним та інтегрованим навчанням [5]. Крім того, 24 лютого 2016 р. відбувся круглий стіл “Нова модель роботи Психолого-медико-педагогічної консультації: ефективно, професійно та в інтересах дитини”. Учасниками круглого столу були: Лілія Гриневич, голова комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України; Лариса Самсонова, експерт із питань соціальної політики ГО “Інститут суспільно-економічних досліджень” (м. Київ); Юрій Мироненко, голова правління ГО “Інститут суспільно-економічних досліджень” (м. Київ); Тереза Фаласеніді, фахівець з соціальної роботи; Ярослав Грибальський, голова Львівського обласного відділення українського фонду реабілітації людей з обмеженими можливостями; Марія Швед, професор кафедри загальної та соціальної педагогіки УКУ; Анна Гайдучок, директор Львівського міського центру реабілітації “Джерело”, а також представники міського і обласного управлінь освіти і ПМПК, педагоги, директори шкіл та завідувачі дитячими дошкільними закладами, соціальні працівники, громадські діячі, батьки дітей з особливими потребами [8]. Нову модель репрезентувала фахівець із соціальної роботи Тереза Фаласеніді. Ця модель передбачає залучення до процесу вивчення дитини, розробки програми, навчання і корекційного супроводу спеціалістів із спецзакладів, реабілітаційних центрів та громадських організацій, які є фахівцями у цій галузі. Учасники круглого столу домовились створити робочу групу, яка підготує власні пропозиції до проекту Закону “Про освіту”, які будуть стосуватись роботи ПМПК.

Крім того, в Україні введена посада асистента вчителя, який має забезпечувати соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах [6]. Асистент вчителя разом із вчителем повинен забезпечувати реалізацію навчальних, виховних, соціально-адаптаційних заходів, допомагати дитині у виконанні навчальних завдань, залучати учня до різних видів навчальної діяльності тощо. Проте загальноосвітні заклади не завжди готові прийняти дітей з аутизмом через

брак знань про це захворювання та відсутність фахівців (асистентів вчителя), які допоможуть дитини у навчанні.

Однією із шкіл з інклюзивною формою навчання дітей з аутизмом є Львівська спеціалізована школа “Надія” з поглибленим вивченням предметів еколого-правового профілю. У школі успішно функціонує мультидисциплінарна команда фахівців, яка забезпечує навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, залучає до співпраці батьків, запрошує спеціалістів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, які допомагають вчителям та асистентам вчителів краще розуміти своїх учнів. У школі наявні сенсорна кімната, візуальні підтримки для дітей з аутизмом. Важливим аспектом є те, що школа проводить психоедукаційну роботу з мешканцями мікрорайону.

Крім спеціалізованої школи “Надія”, у м. Львові функціонує спеціальна загальноосвітня школа – інтернат I-II ступеня “Довіра” (м. Львів). Нині там є експериментальний клас навчання дітей з аутизмом та розладами аутичного спектру. Клас, у якому навчаються діти, обладнаний згідно з потребами дітей з аутизмом та має безліч візуальних підтримок. Крім того, клас розділений на навчальну та відпочинкову зони. Разом із вчителем навчання дітей забезпечує асистент вчителя, який сприяє зосередженню уваги дітей на навчанні, також організовує дозвілля учнів. У класі навчаються шість хлопців, які мають приблизно однаковий вік та однаковий рівень розвитку, щоправда одні з них мають більш розвинене мовлення, інші менш, але водночас, показують добрі результати у навчанні.

Особливу увагу потрібно звернути на Конвенцію ООН “Про права інвалідів”, яка була ухвалена 13 грудня 2006 року Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікована в Україні 16 грудня 2009 року [7]. Ратифікувавши цю угоду, Україна взяла на себе певні зобов’язання, а саме: підвищувати обізнаність суспільства щодо толерантного ставлення до громадян з інвалідністю; заохочувати позитивне сприйняття людей з інвалідністю та більше розуміння їх суспільством; дитина з інвалідністю має право на освіту і не бути виключеною з освітнього закладу через свою інвалідність; дитина має право на інклюзивну, якісну та безкоштовну початкову та середню освіту на рівні зі всіма іншими дітьми за місцем проживання. Уряд країни зобов’язується надавати необхідну допомогу, щоб дитина могла скористатись цим правом, тобто вчителі повинні бути достатньо підготовленими до прийняття такої дитини у свій клас, щоб вміти та могли надавати кваліфіковану допомогу дитині з особливими освітніми потребами. Держави-учасниці зобов’язані забезпечувати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та на рівні з іншими [7]. Для забезпечення прав і свобод дітей з особливими освітніми потребами, до яких належать діти з

аутизмом, згідно з Конвенцією ООН, потрібна підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів. Отже, важливим аспектом є ознайомлення студентської молоді з таким захворюванням, як аутизм.

Для успішної адаптації та соціалізації дітей з аутизмом доцільно організувати роботу за двома напрямками. Перший – підтримка держави, створення більшої кількості закладів для реабілітації дітей з аутизмом, надання можливості навчатись такій дитині у школі, вищих навчальних закладах, тобто підтримка для здобуття академічних знань та працевлаштування людей з аутизмом. Другий – належне інформування громадськості, педагогічних працівників, студентів педагогічного напрямку навчання про аутизм як захворювання, його особливості. Зокрема, К. Гілберг, зауважував, що дитина з аутизмом, яка пройшла успішну реабілітацію, може прогресувати без належної підтримки з боку соціуму.

Проаналізуємо громадські заходи, які мають на меті поширення інформації про аутизм, сприяти більш адекватному ставленню до людей з аутизмом у соціумі. Серед них можна виділити спецпроект ТСН “Вихід із себе”, серію програм, які присвячені проблемам дітей з аутизмом, та організацію заходу “Львів у блакитному” – 2 квітня 2014 – 2015рр.

Отже, висвітлювання проблеми аутизму почалось порівняно недавно, на відміну від країн Північної Америки та Західної Європи. Найбільшою організацією є “Autism Speaks”, яка була заснована у лютому 2005 р. Засновники Боб та Сьюзан Райт, онук яких страждає на аутизм. Їхній друг пожертвував організації 25 млн \$ для розвитку організації. З того часу “Autism Speaks” стрімко розвивається, головними завданнями організації є: фінансування у дослідження аутизму, причин його виникнення; допомога сім’ям з дітьми з аутизмом; організація заходів для підвищення обізнаності громадськості про це захворювання [9].

З метою дослідження стану обізнаності громадськості про аутизм ми провели анкетування серед студентської молоді. Для опитування використовували авторську анкету, яка мала на меті визначити, чи достатньо проводять заходів для формування обізнаності молоді щодо такого захворювання, як аутизм. В анкеті пропонувалися питання для порівняння обізнаності студентської молоді щодо ознак захворювання аутизмом та синдромом Дауна. Участь в анкетуванні взяли 198 респондентів з різних університетів м. Львів. Отже, про синдром Дауна частіше чули 72,7% респондентів, про аутизм – 32,3%. Якщо диференціювати відповіді отримаємо такі дані: 67,7% частіше чули про синдром Дауна, 26,8% частіше чули про аутизм, 5,6% однаково часто чули про аутизм та синдром Дауна. Крім того, в анкеті містились питання, які визначали причини захворювань, можливість функціонування у соціумі з цими захворюваннями, уявлення студентів про людей із цими захворюваннями.

На підставі отриманих даних ми розробили педагогічний проект, головна мета якого – підвищити рівень обізнаності студентської молоді щодо захворювання аутизмом. Проект охоплював: просвітницьку лекцію про аутизм, перегляд двох кінострічок про людей з аутизмом, які певною мірою відображають спосіб мислення таких людей та окреслюють їхні основні проблеми у соціумі (автобіографічний фільм “Темпл Грандін” та кінострічка Н. Бальтазара “Бен Ікс”). Для педагогічного експерименту обрано контрольну групу з 27 осіб, яка охоплювала соціально-педагогічний та богословський напрями навчання. Соціальні педагоги як працівники педагогічних закладів є безпосередньо дотичними до навчання дітей у загальноосвітніх закладах. Крім того, соціальний педагог у загальноосвітньому закладі може надавати консультації вчителям щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Проведення опитування серед студентів філософсько-богословського факультету зумовлено тим, що більшість з них є семінаристами, які навчаються у Львівській духовній семінарії Святого Духа. Традиційним для населення Західної України є першочергове звернення до священнослужителя у разі виникнення певних проблем, особливо у сільській місцевості. Тому, володіючи знаннями про аутизм, священнослужитель може допомогти родині у зверненні до відповідних інстанцій для діагностики та реабілітації.

Для того щоб студенти краще прорефлексували проблеми аутизму, їм було запропоновано написати відгуки до кінострічок: “Темпл Грандін” (виділити основні моменти, які, на їхню думку, якнайкраще відображають мислення людини з аутизмом; окреслити основні проблеми, з якими стикаються герої у соціумі; що найбільше вразило у кінострічці) та “Бен Ікс” (виділити характерні риси аутизму у головного героя; визначити головні труднощі під час взаємодії із соціумом; зазначити, чи правдиво, на їхню думку, режисер висвітлює життя дитину з аутизмом у сучасному соціумі; яке б, на їхню думку, було ставлення до дитини з аутизмом у школі у сучасному українському соціумі). Після цього студенти пройшли повторне анкетування, яке мало на меті перевірити чи змінилось ставлення до людей з аутизмом та чи добре вони засвоїли лекційний матеріал. Отже, 100% респондентів змогли правильно визначити причини виникнення аутизму.

На питання, чи можуть люди з цими захворюваннями функціонувати у соціумі у першому випадку 63,1% зазначили, що так, у другому – 66,7%. У першому випадку утримались від відповіді 2,5% респондентів, тоді як у другому – жоден. Цікавою є аргументація. У першому випадку студенти аргументували, що люди з цим захворюванням мають право, бо вони теж є частиною суспільства, тоді як у другому випадку студенти зазначали, що можливість функціонування у соціумі значно залежить від сприйняття суспільством таких людей. Крім того, цікавою є аргументація відповіді “ні”. Студенти зазначали, що людина з таким захворюванням не може

функціонувати в соціумі через те, що суспільство не готове їх прийняти. Отже, є багато спільного в аргументаціях. Можна зазначити, що успішне функціонування в соціумі залежить від обізнаності суспільства про особливості цього захворювання, що свою чергу буде сприяти гідному ставленню до людей з аутизмом.

Для визначення особистісного ставлення студентів до людей з аутизмом було використане питання, чи погодились би вони товаришувати з такою людиною. У першому анкетуванні 56,6% погодились товаришувати, у другому – 62,96%. “Ні” у першому анкетуванні відповіли 5,6%, у другому – 3,7%. “Не впевнені, що погодився (лась) на це” – у першому анкетуванні – 37,9%, у другому – 29,6%. Отже, проаналізувавши дані двох анкетувань, можна стверджувати, що ставлення до людей з аутизмом залежить від знань про особливості цього захворювання.

Отже, для успішної соціалізації дітей з аутизмом потрібні не тільки фахівці з цієї проблеми, підтримка з боку держави, створення більшої кількості реабілітаційних центрів, а й підтримка з боку соціуму. Завданням є сформулювати приязне та адекватне ставлення до дітей з аутизмом. Воно можливе, якщо інша людина буде обізнана з особливостями такої дитини. Крім того, важливим є ознайомлення майбутніх педагогів із проблемами та особливостями дітей з аутизмом. Успішна соціалізація дитини з аутизмом залежить від рівня знань соціуму про її особливості. Від сприйняття суспільством людини з аутизмом залежить її адаптація у цьому суспільстві.

Ці дослідження можуть використати вчителі, вихователі та всі члени громадського суспільства для кращого розуміння проблем та потреб дітей з аутизмом. Ознайомлення з дослідження може сприяти кращому сприйняттю людей з аутизмом у соціумі. Від сприйняття суспільством людей з аутизмом залежить їхня адаптація у суспільстві.

-
1. *Гилберт К.* Аутизм: медицинские и педагогические аспекты. / К. Гилберт, Т. Питере ; пер. с англ. О. В. Деряевой ; под. науч. ред. Л. М. Шипиценой, Д.Н. Исаевой. – СПб. : иСПиП 1998. – 124 с
 2. *Коэн Ш.* Как жить с аутизмом? ; пер. с англ. Игорь Костин / Ш. Коэн. – Москва: Институт Общегуманитарных Исследований, 2008. – 240с.
 3. *Сакс О.* Антрополог на Марсе / Оливер Сакс. – М. : Астрель, 2011. – 384 с.
 4. Департамент Охорони Здоров'я Львівської Обласної Державної Адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.guoz.lviv.ua/ukr/about/1449.html>.
 5. Наказ МОН № 680 від 04.06. 2013 року “Про організацію діяльності психолого – медико – педагогічних консультацій” [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу:

- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0931-04>
6. Нормативно – правова база МОН України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/normativno-pravova-baza.html>
 7. Конвенція про права інвалідів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
 8. Круглий стіл на тему «Нова модель роботи Психолого-медико-педагогічної консультації: ефективно, професійно та в інтересах дитини» [Електронний ресурс] // Zaxid.net. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://zaxid.net/news/showNews.do?krugliy_stil_na_temu_nova_model_roboti_psihologomedikopedagogichnoyi_konsultatsiyi_efektivno_profesiyno_ta_v_interesah_ditini&objectId=1383683
 9. Autism Speaks [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.autismspeaks.org/about-us>.

*Стаття: надійшла до редколегії 09.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

SOCIAL PEDAGOGUE'S EDUCATIVE WORK AS AN IMPORTANT PART OF INTEGRATING CHILDREN WITH AUTISM IN THE SOCIAL ENVIRONMENT

Tetyana Rozvadovska

*Ukrainian Catholic University,
Hariona Svetsitskogo Str., 17, Lviv, Ukraine, UA – 79011*

The paper presents the problems of adaptation, socialization and integration of the children with autism. The author investigates the main aspects and defines the specifics of the children with autism, analyzes legislative acts of Ukraine aimed at supporting of children with special education needs. The investigation considers the state of the knowledge about autism in Ukraine and educative methods in the work of a social pedagogue. The author investigates the problem of autism and awareness of the student youth about this disease. The awareness about the autism of student youth is defined by means of questionnaires. Questionnaires are based on the analysis of the knowledge on autism and Down's syndrome. The pedagogical elucidative project for students is developed on the obtained data. After the implementation of pedagogical project another investigation was conducted. The author investigates the changes in the awareness of the student youth about autism. The awareness is defined by means of questionnaires. The questionnaires are based on the analysis of the knowledge of educational project.

Key words: autism, social pedagogy, student youth, education of children with autism, questionnaires, pedagogical project.